

daj je vidil, da so Rojenice prav imele. Knoflico, ktera se je že v glavo zeló zarastla bila, izdere, zavoljo ktere je v glavi luknica postala, zavoljo tega je žena kmalo umerla.

Blizo nekega kmeta so 3 Rojenice stanovale. Pripeti se, da jim živeža zmanjka. Grejo toraj na kmetovo polje pšenico plet. Ko jih kmet ugleda, jih jame klicati, da bi šle k njemu jést. One pa zbežijo. Kmet je bil dobroserčen in jim dovoli na njivo jedi nositi. Nikoli pa se niso dale ogovoriti. Ko so jedi pojedle, so spet plele naprej, tako dolgo, da so vso pšenico popipale, zel pa pustile. O žetvi pa je bila na polji taka lepa čversta pšenica, da v celi okolici ni bilo jednake.

Slišal sem tudi tukaj povést, ktero nam je že gospod Tušek povedal, da so na pust nekega kmeta hodile Rojenice klicat, da bi šel bob sejat. On jim norca meri in reče: „Čemu bi sadaj bob sejat, ko je merzlo in velik sneg?“ Žene mu pa ne dajo mira in ga hodijo zmiraj klicat: „Kmet bob sej! Kmet bob sej!“ Na zadnje vendar gré bob sejat. Pa vse zernje se je po snegu za plot potočilo. Rojenice so prišle, bob pobrale in za živež imele. Ko pa je zima minula, je bob jel rasti in je bil sila lep!

Vijanski Janko.

Šege, navade in národne pripovedke Slovincov v bistriški okolici na Notranjskem.

Na južnem koncu Kranjskega se razprostira bravcom po lanskim „Novicah“ dobro znana bistriška dolina. Mislim tedaj, da mi je ni treba dalje opisovati. Govoril bom tukaj o običajih Bistričanov in sploh vseh okoli Bistrice naseljenih vasi, in mislim, da bom vstregel radovednim bravcom. Začeti hočemo z božičnimi prazniki.

Ko se je pričakovani dan posta pred Božičem približal, osnažijo bistriški kmetje hiše, gospodinje oribljejo kuhinsko posodo, klopi in mize itd. Vse je pripravljeno, vredno veliki dan praznovati. Otroci, ki se morajo postiti kakor odraseni, komaj čakajo večera. Postijo se zeló ostro od jutra do solnčnega zahoda, samo opoldne kosček suhega kruha užijejo; ali ko pride večer, je miza polna postnih jedi. Vse, karkoli imajo boljšega pri hiši, spravljajo za vilijo (tako se vsak post tukaj imenuje). To je latinska beseda; posneli so jo Bistričani laškemu jeziku). Tudi vina ne smé manjkati pri ti veliki pojedini. Vsaki kmet, če ima še tako malo domače vinske kapljice, jo spravi za ta večer. Posebno otrokom je ta pojedina prav po volji; neizrečeno židane volje so celi večer. Da bi jih stariši še bolj oveselili, jim pripovedujejo mnogoverstne pripovedi, ki so se ta večer pripetile. Na priliko: Pred veliko leti je šla neka pobožna ženica na zvirek po vodo ravno ta večer. Ob dvanajsti uri, ko je k potoku prišla, zagleda neizrečeno veliko ženo, ki je na stermi skali sedela in si noge v bistri vodi umivala. Bela je bila po vsem životu kakor sneg. Ženica se prestraši, da skoraj kaplje kervi v nji ne ostane. Ko spet oči povzdigne, ni bilo bele žene ne duha ne sluha. Ženica zajme vodo in prestrašena domú hiti. Ali kako so se vsi začudili, ko so začeli s korcom piti najbolje vino iz škafa. Bela žena, ki je vedla, da uboga družinica ni vina na dan vilije pokusila, se je usmilila ubogih ljudi in jim poln škaf vina poslala. —

Posebnost svetega večera je, da po cerkvah, počemši od Ave-Marije, dokler je čas k polnočnici z vsimi zvonovi zvoní. To ima dvojno korist, prvo, da zvonjenje v sercih kmetov posebno pobožnost obuja, in da se spominjajo kako sveta noč da je ta, drugič pa da vejo ljudje kedaj k polnočnici iti.

Ko se enajsta ura približa, začnejo ljudje od vseh strani v farno cerkev vreti. V vsaki hiši imajo luč, tako da je med veliko množico ljudi celi hrib, na katerem cerkev stoji, razsvitljen. Res je lepo viditi, veliko množico sveč v tamni noči! —

Kmetje si pripovedujejo, da ako se zasliši to noč na

strehi kak ropot, gotovo drugo leto kdo v hiši umerje. Tudi copernice imajo po njih mislih takrat skriven ples. Ako se človek vés narobe preobleče, jih vidi na križpotih. Ali, če koga zapazijo, da jih vidi, ga v sedmo deželo zanesejo. —

Ko se je zarja božičnega praznika napočila, je že vse na nogah. Otroci skačejo po ulicah in vsak ima kak dar, ki mu ga je po noči Božič *) v čevelj prinesel, v rokah. Eden družega poprašuje: kaj je pa tebi Božič prinesel?

Če nima zemlja bele srajce, se zbirajo možaki pod orehi in se pomenkvajo o raznih kmetiških stvaréh; stareji med njimi vreme prerokujejo. Če jim pa mraz brani pod milim nebom se zberati, se zberó pa za panjem in se grejejo. Med tem so gospodinje obilo kosilo pripravile. In tako preživijo veselo ta dva velika praznika o Božiču in praznik svetiga Štefana. — Posebno se pa veselijo otroci dneva nedolžnih otročičev, tukaj imenovanega „tepežnega dne“. Precej v jutro začnejo po hišah hoditi. Ko stopijo čez hišni prag zavpijejo: „Rešite nam se“. Ko dobijo njim namenjene darove, gredó veseli naprej. —

(Dalje sledí.)

Rebro v Gornjem gradu na Štírskem.

Mislim, da bo Novicam všeč, če priobčim iz slavnega in zlata polnega dela „Barth. Kopitars kleinere Schriften u. s. w. od Fr. Miklosiĉ-a sledečo miscelo:

„V cerkvi na Gornjem gradu visi strašno rebro, kakoršnega nobena sadaj znana žival na suhem nima. Gosp. pisatelj ne vé, ali se je ondi in kedaj da se je izkopalo.

Národna pravlica ga pripisuje ajdovski deklici, in pravi, da, kadar bo rebro, od ktereга vsako leto nek jedna kapla kane, čisto odkapalo, bode sodni dan. Da bi vendar kdo, kakor Büsching, avstrijske (nemške in slavenske) národne pravlice in pesmi sobiral!“ Tako govori slavni g. Kopitar. Mi pa želimo, da bi nam kdo to pravlico od rebra bolj razjasnil in še več pravlic povedal!

Vijanski Janko.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Beršeca primorske Istre 18. jul. Ker sedaj tudi česen in luk spravljamo, naj „Novice“ tudi o teh dveh pridelkih enkrat kaj povejo.

V malo katerem kraji Istrije, jednakega prostora, se toliko česna in luka pridelala, kakor na Beršesĉini, in čeravno bi marsikdo take stvari morebiti le malo cenil, kakor našemu poljodelcu veliko zaležeta. Noseči jih na mulah v zdoljno Istro na Vodnjanšĉino in Pulizansĉino na prodaj, doženejo cele tovore žita za-nje nazaj, narveč ječmena; za eno mero luka dobí jednako mero ječmena, kakor smo vidili tudi večkrat že Krajnca lonce prodajati v Istri: kakoršen lonec, večji ali manji, je gospodinja vzela, tako mero ovsa ali družega mešanega žita mu je za-nj donesla. Česen je nekoliko ognjil, vendar ga je toliko in posebno luka, da sta bila na sejmu v Bakru (blizo Reke) pretekli pondelj in torek po prav nizki ceni; zakaj od vseh krajev ga je prišlo skupej, posebno iz dolge in siroke Kastavšĉine. Česen je bil nazadnje po 5—10 krajcarjev rešta; cent luka po 30—40 krajcarjev, da ni bilo treba voziti ga nazaj. — Sliši se od mnogih krajev, da se na terti bolezen huje in huje prikazuje; tudi pri nas je po nekterih legah zelo že pepelkasto grojzdje. Na, nam sosednem otoku, Kerki, je sušo že silo poznati; fižola, koruze, zelja itd. ni; oljke so redke, kakor tudi pri nas, in čakamo željno željno nebeske rose. Žita je le le. Svilnih mešičkov, živih in za presti, eden z drugim, bi jih bili pretečeno saboto blizo po 3 gold. lahko prodali, kolikor bi jih bili imeli; poslani v Koper pa so se spečali po 4 gold. funt. Začelo je šumeti ljudém po glavi, kaj hoče reči: murva in svilodi! Eni so jih od začetka bolj

*) Tukaj otroci od Miklavža nič ne vedó.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 1. augusta 1857.

Svèt gospodarjem zavolj klaje.

Kakošne nadloge bojo v več krajih letošnjo zimo zavolj pomanjkanja klaje, in kako se že sedaj marsikter gospodar boji, s čem bo preredit svoje goveda, vé vsak, kdor je letos le stopinjo na kmete storil.

Suša je zamorila otavo in deteljo po več krajih tako, da ni dosti pridelka več upati, če tudi kmali obilo dežja pride, ker so korenine travi še zlo vsahnile.

Kako pač bi se dalo saj nekoliko nadomestiti to pomanjkanje klaje? Odkod je kaj dobiti, če je na senošetih ne bo? Treba je, da v taki stiski gospodar misli na vse strani, kako bi si pomagal. Al dober svet je drag v takih okoljšinah kakor so letošnje.

Kdor kaj dobrega svetovati vé, naj nam pové po „Novicah“.

Mi svetujemo turšice sejati za klajo, kjer ima gospodar kako njivo prazno ali obsejano s kakim zamorjenim sadežem. Če kmali kaj zdatnega dežja pride (in ker ga od srede majnika v nekterih krajih tako rekoč skor nič ni bilo, ga bo vendar milostni Bog kmali dal) bi se dalo turšične slame (koruzovne) vendar še dosti pridelati, ako bi se ji pred setevjo njiva pognojila.

Ker je pa ni klaje čez turšično slamo, ktera je sirova, pa tudi suha zavolj svoje tečnosti dobra namestnica sená za molžno živino, svetujemo tedaj gospodarjem, naj prevdarijo naš svèt, in če ga poterdijo, naj pripravijo njivo in koj po prvem dežji sejejo turšico za klajo.

Prečastiti gosp. fajmošter Zalokar pišejo v svojih lepih kmetijskih bukvah sledeče

Od koruze za klajo:

„V sušnih letih, ko je na travnikih malo pridelka, in se je bati, da bi pozimi klaje zmanjkovalo, je dobro na kako ne davnej gnojeno, dobro, nekoliko ilovčno njivo korúzo, prav gosto kakor réž, vsejati, ki berž zraste, in se pokosí, preden v kolenca gré, se posuší in za prav dobro klajo hrani. Nar boljši jo je z roko sejati pod lahko brazdo, če se njiva 14 dní prej gľobokeje, ob setvi pa še enkrat plitvo zorje in povleče.“

Gospodarske skušnje.

(Žáganje ali piljevíne — dobra stélja). Na grajšinah grofa Bathyani-ta v Slavonii že več let v bližnjih žagah ali pilah kupujejo žáganje ali piljevíne (po 10 krajc. voz) za stéljo, ktere ne morejo prehvaliti. Z žaganjem nasteljajo vsaki sorti živini, ktera na njem prav rada počiva in se dobro počuti; kdor noče živine v hlevu privezane imeti, bo tudi z nastlanim žaganjem bolje opravil kakor z drugo nastéljo, ker žaganje ne naredí tako hitro visokega gnojnega kupa v hlevu kakor kaka druga stélja; — tudi se gnoj iz žaganja lože naklada, na njivo vozi, razkida in podorje; vlečljivo zemljo tak gnoj zlo zboljša in zrahlja; setev na tako pognojeni njivi za več dní poprej kalí, hitreje raste, pridelk je obilniši itd.

Obertnijske skušnje.

(Klej ali kit, kateri sterpí tudi v veliki vročini) se nareja iz vlitega železa v prah zmlatega, iz žveplenega cveta, drobno stolčene konoplje in svinčene belíne. Vse to se vkup zmeša tako, da je kakor testó, s katerim se reč zamaže, ktero zaklejiti ali zalotati hočemo. Dulché je znašel ta klej, kateri je na Francozkem privilegiran. (Neu. Erf.)

Kmetijske novice.

(Krompir na vago.) Kakor časnik „Hand. Cour.“ pravi, so v Bielu začeli vés krompir, ki ga na prodaj pripeljejo, na vago prodajati. Pri tem so zvedili, da žakelj dobrega zdravega krompirja 182 do 183 funtov vaga, žakelj slabega pa le 144 do 155 funtov.

(Terdno življenje kokošje.) V neki hiši so pogresili puto, in ker je več dní ni bilo domú, so mislili, da jo je kdo vkradel. Primeri se, da so čez 13 dní neko kišto potrebovali, ktera je na dvorišu bila. In pod to kišto so našli puto, ktero so 13 dní pogreševali; bila je še živa, pa silno je shujšala in oslabela; vendar se je kmali spet opomogla in še sedaj živi.

(Želod — vremensk prerok.) Če ima želod prav čisto in lepo belo jedro, pomeni to lepo, suho poletje in dobro letino. Če pa je jedro od znotraj bolj umazane barve, lisasto, vlažno, je to znamenje mokrega, viharnega vremena. Če se lupina gerbančí, pomeni to silno sušo. Na Ogerskem imajo želod zato zlo v čisljih.

Šege, navade in národne pripovedke Slovincov v bistriški okolici na Notranjskem.

(Dalje.)

Ravno tako kakor ti, hodijo tudi na večer pred novim letom koledniki po hišah. To so pa odrašeni fantje. Ustavijo se pred vsako hišo in lepe pesmi prepevajo. Ko so dokončali, jih pokličejo v hišo; tukaj se napijejo in odidejo s kakim darom.

Gospodarji hodijo okoli hiš, ter škropijo verte, hišo, hlev, živino in vse z blagoslovljeno vodo. To storijo tudi na večer pred novim letom in sv. tremi Kralji.

Zdaj bomo pa od pustnih navad govorili.

Pri ženitvah se Slovenci v bistriški okolici ravno tako ravnaajo, kakor drugod po Kranjskem; kakih posebnost nisem nikjer opazil. Kadar se je fant z dekletom spoznal, se spravijo mladenčev oče in še nekoliko drugih njegovih prijatlov zvečer v hišo dekletovih starišev. Tú jih prijazno sprejmejo in dobro gostujejo. Po dokončani večerji praša oče ali pa kak drug snubač deklinine porodnike: ali bi ne hotli svoje hčerke fantu za ženo dati. Ko so privolili, se berzo tudi dan določi, kadaj da bodo ženitvino pismo naredili. Tudi to delo spremlja velika večerja.

Ko je prišel dan ženitve, gré ženin z ojcini *) v nevestino hiso. Nevesta ga čaka s svatovci. Opomniti moram, da vsaka nevesta strašno solze preliwa, ker je tudi tukaj véra razstrošena, da objokana nevesta bo srečna, vesela pa nesrečna. Ko so gospod farman (fajmošter) poročili, se vernejo domú in kmali se začnejo gostiti.

Po dokončanem obedu, kateri terpi večkrat do tamne noči, se zasučejo in potem gredó narazen. Starasina uganja prav smešne stvari, posebno pa godci morajo celo društvo razveseljovati.

Zadnje pustne dni pa velike norčije uganjajo. Pojedine so sopet velike in vina navadno sila dosti steče. Med drugimi rečmi napravijo pustni terek popoldne velikega slamnatega moža, nosijo ga z vriskom in petjem po vaséh, potem ga pa zakopljejo.

Prišla je pepelnična sreda. Cele dneve se sopet trudijo, opravljajo poljske dela in zahajajo v gojzd po derva. Zvečer se posedejo za ognjem ter se pogovarjajo o mnogih stvaréh, dokler se jim skuha polenta — njih navadna večerja. Ker sem že gojzd omenil, pristavim še tole: Ako hočeš iz Bistrice v gojzd iti, moraš dobre dvé uri hoditi, dokler tje prispeš. Najpred je pot sterma, potem gré pa pol ure po gornji ravnini, katero „ravnice“ imenujejo; vsa je zelena, in tukaj imajo bistriške krave in ovcé posebno dobro pašo. Razprostira se tukaj tudi nekoliko njiv, ki se imenujejo „černe njive“. Na ti ravnini je visoka skala, ki je na verhu v podobi križa razklana. Kmetje pravijo, da je mati božja pri silni vročini na hrib sv. Ahca popotovaje tú počivala. In to skalo je s križem zaznamovala. —

Na koncu ravnice je hrib sv. Ahca. Žalostno se dvigujejo na njem stare razvaline temu svetniku posvečene cerkve. Sam sem skusil, kako žalostni občutki se človeka lotijo na tem kraji. Kjer je nekdanj lepa cerkev stala, žaluje zdaj kup kamenja. — Pred sto leti so ljudje iz vseh krajev sém vrelí in ker je cerkevca premajhina bila za toliko množico pobožnih, se jim je božja beseda razlagala pod milim nebom na visoki skali, ki mi jo je star mož pokazal. Pristavil mi je še: „Tukaj vrag dnarje na široki plahti suši; čern maček pri njih čuje. Ako bi serčen človek prišel in molek (paternošter) na-nj vergel, bi maček pobegnil in dnarje človeku pustil.“ —

Čul sem večkrat praviti, da se po téh gorah znamenje starega zida nahaja. V lanských šolských praznikah sem jez to dalje preiskoval in res zapazil, da je nekdanj tu kak zid biti moral. Od kedaj, kdo ga je napravil in zakaj, ne morem zvediti. Nahajajo se tukaj stari dnarji. Pred nekoliko leti so Ternovci orali na ravninah, kar zadenejo na nekaj terdega; berzo odkoplejo zemljo, in kako se začudijo, ko vidijo velik kotel. Mislili so, da so zaklad izkopali, ali zelo so se zmotili. Kotel je bil poln starega orožja, bile ste v njem dvé sulici, nekaj nožev in kosci ščita in čelade. Prodali so to mojemu staremu očetu za malo krajcarjev. Dve rjavi in snedeni sulici imam jez še zdaj **) drugo pa se je zgubilo. — Od kod to orožje v naših hribih? Po moji misli je to iz srednjega veka, ko so še gnjezda vitezov na vsaki pečini kvišku se dvigale. Ali pa od takrat, ko so Turčini padali na naše mirne dolinice. (Dal. sl.)

Jezikoslovne drobtinice.

Pristavek k mojemu poslednjemu sestavku.

Prislovica nemška pravi, da najbolje misli pridejo nazadnje. Taka se je tudi meni godila. Že sem bil odposlal svoj sestavek, ko pri premišljevanji o koreniki čar — kar še na marsikaj pridem. Ta korenika, ktera v sanskritu pomenjuje, scindere, rumpere, frangere, spalten, zuspitzen, je rodila veliko versto (Gruppe) arheološko važnih besed.

*) Tako se imenujejo tukaj možke priče (Brautführer). Pis.

**) Ali bi ju ne hotli darovati ljubljanskemu muzeju? Vred.

Iz čar — kar je: čara, Linie, po pravem scissum, incisum, in ker so pri bajaranji (copranji) čerte delali, tako tudi čar, Zauber, čarodej, Zauberer, po besedi: Linien-, Ritzen-, Striche-Macher. (glej Hanus v „Archiv für österr. Geschichtsquellen“ 18. Band str. 49.) Iz te korenike je tudi čart, čert, čort, dalje: čern, čart, čert, čort, pomenjuje toraj izvorno: incidens, der Einschnitt-macher = Zauberer, in čern pomenjuje: das eingritzte, eingeschnittene, zato černoknižnik Zauberer, kateri iz čar — čert razume prerokovati.

Že Schleicher („Formenlehre“ str. 59.) je krojiti (za karajeti) schneiden, kraj, margo, h koreniki čar — kar postavil, in karj, metateški: kraj, toraj pomenjuje izvorno: das Zugespitzte, primeri: kon, kon-ec, das zugespitzte Ende eines Dinges, slovaški: končity, spitzig, končjar, scharfe Spitze, in konec Rand, Ende, Gränze.

Da bi ime Kranjc, Kranjsko iz karj — kraj, margo, Ende, Gränze, bilo postalo, bi s suffixom ec, skterim poznamljamo osebe (primeri: Korošec, Stajerec, Slavonec), dobili: Krajec, Kraje; tako tudi govorimo kadar krajnik hleba imenujemo. Južni Slovani bi Kranjca toraj imenovali Krajac ali po krajini — Krajinec, tudi štirski Ščavničari bi rekli Krajinec, ker govorijo: Slavinec, Goreneec, Dolanec itd., ne pa Kranjac, Kranjec.

Glasnik n v imenu: Kranjc, Kranjsko je toraj korenichen (wurzelhaft) in Kranjc je le po metatezi iz Karnec postati zamoglo. Ako pa je iz Karnec postalo, tedaj ni téma tega imena karj — kraj, ampak karn — za izvorno karnas ali karnus, kakor: syn za izvorno: sunus, in karnus (primeri ime koroškega mestica Kernus, kjer še je stara polna oblika se ohranila), karn, metateški: kranus, kran ne pomenjuje: margo, Rand, Gränze, ampak Felsen, toraj Karnec, Kranec, Kranec = Felsenbewohner, Karnsko, Kransko = Felsenland. —

V tem članku se tudi naj popravijo nekteri tiskarni pogrěški in kakor: *ὁ ἐν τῆς γαλῆς ἀρχοῦγενος*, kar se glasiti ima: *ὁ ἐκ τῆς γαλῆς χοροῦμενος* v listu 58. „Novic“, dalje v listu 59. stran 235. v slednji versti more karan, namesto kaceran, in na ravno tisti strani: galski: coirneil, regio, namesto wirneil, regio. Tudi se moje potemeljenje: „ker kari horizont obmejašujejo, ter iz kar tudi karj metateški kraj“ ima zbrisati, in z gori navedenim temeljem nadomestiti.

Dav. Terstenjak.

Iz Amerike.

Pismo Janeza Pogačnik-a, Podbrežana, iz Amerike na svoje stariše v Podbrezjah na Gorenskem.

Ljubeznjivi starši! Vaše pismo sem prejel v nedeljo po sv. Jožefu. Veseli me, da ste še vsi zdravi; samo to mi ni všeč, da mi tako malo novic pišete. Kadar mi bote še pisali, pišite mi tudi, kako se kaj v Podbrezjah godí, kako se že kaj fantje in dekleta komandirajo, kako je bila kaj letina, kakošna je bila zima pri vas? itd.

Tukaj v Ameriki je bila letošnja zima kaj huda; je bilo 4 čevlje debelega snega, in tako strašno je bilo mraz, da je prav veliko goveje živine zmerznilo. Jaz sem v jeseni kupil par volov za 110 dolarjev, in sem jih vendar srečno čez zimo ohranil. Zima je tukaj celih 6 mescov, da se ne more nič na polji delati. Plenja pa tukaj vsako žito veliko bolje kakor na Krajnskem. En mernik pšenice, če je kolikaj dobra letina, dá okoli 20 mernikov; en mernik ajde dá 60 do 80 mernikov. Gnojiti nam nič ni treba. Treba je le zorati in vsejati, in družega nič. Tudi ni treba ne pleti ne žeti. Ženske nimajo tukaj kaj delati na polji. Za žetev imamo take kosé, ktere žito prav lepo pokladajo; le kar v snope se poveže. Za mlatev imamo tako mašino, ki nam vse dobro in prav hitro omlati. Na eni strani se notri devlje, na drugi letí prazna slama, in na tretji strani pa čisto

znovati in se ga posluževati učila, v tem, ko je svojo hčer Proserpino iskala, katero ji je bil Pluto ukradel in v svoje podzemeljsko domovanje zavlekel. Latine pa je Evander okoli leta 2740 pred Kr. rojstvom žito sejati in za hrano pripravljati naučil.

Ali naše verle slovenske gospodinje, ki znajo lep in okusen kruh peči, da malo kje tako, naj nikar ne mislijo da so žene pred kakimi tri ali štiri tavitent leti tako kruh pekle, kakor ga one sedaj pečejo. V početku so ljudje sirovo zernje vživali, kakor jim ga je polje darovalo. Turki še dandanašnji sirovo žito hrustajo, in prav dobro se jim prileže. Navadno ga pa pražijo, kakor pri nas kavo, in ga potem jedó. Sv. pismo nam pričuje, da še ob časih, ko je naš Izveličar na svetu živel, so judje sirovo zernje po njihvah vživali. Ko je namreč naš Gospod in Izveličar s svojimi učenci preko polja šel, in ko so oni lačni bili, so si žitno klasovje tergali in ga vživali; ker se je pa to vsaboto zgodilo, so farizeji itd.

Žito pražiti je zeló stara navada si jed iz njega pripravljati. Rimljani so iz začetka sirovo zernje kuhali, in so ga potem jedli, kakor mi sedaj rajz jemo. Pozneje pa so začeli nekteri narodi, med ktere tudi Rimljani spadajo, žito v možnarjih tleči in drobiti; ta drob so potem kuhali in si neko kaši podobno jed pripravljali. Berž ko ne so po tem načinu tudi stari Slovani žito vživali, kar iz tega vidimo, da še sedaj vsi narodi slovanski kašo med vsemi jedmi najbolj obrajtajo. Kakor sedaj mi ječmenovo in proseno kašo jemo, tako so naši predniki kašo pripravljeno iz različnih žit jedli. Da je nekdanjim Slovanom kaša najdražja in najpoglavitnija jed bila, se vidi iz sledečih narodnih prislovič: Čeh pravi: „Kaša mati naša.“ — Slovenec: „Kaša je otročja paša.“ — Poljak: „Kaša v nedelje, kaša v ponjedjaljek; my do školy, kaša za nami; my do domu, kaša za nami.“ (t. j. ni dneva brez kaše). Madžarji so Slovakom sledečo gnjusno poslovice zavoljo njihove ljubezni do kaše izmislili; „Kaša nem étel, Tót nem ember (t. j. kaša ni jelo, Slovak ni človek).

Kruh ima vendar veliko prednost pred kašo, kajti on služi večini ljudi za najpoglavitnijo hrano telesa. Zato pa tudi Slovenec že od nekdanj kruh kakor najboljši dar nebeški spoštuje in se srečnega čisla, če kruha ne strada. On tudi vsako drobtinico kruha, ki mu je z rok padla, skerbno pobere, jo poljubi in pospravi, da konca ne vzame; zraven pa pravi: „V vsaki še tako mali drobtinici prebivlje sv. Duh.“

Ker se tukaj ravno o kaši in kruhu govori, naj pristavim še neko pripovedko, katero so mi moja mati večkrat pravili: Neki hlapec je službe iskal. Prišel je do prve hiše in je poprašal gospodinjjo: „kako pri vas kašo hladite?“ Ona mu je odgovorila: „na okno jo postavimo.“ Hlapec reče: „tukaj ni služba za-me,“ ter odide. Pride do druge hiše pa zopet popraša: „kako pri vas kašo hladite?“ Odgovorijo mu: „vode prilijemo.“ — Tudi tukaj ni služba za-me“ — odgovori hlapec in gré dalje. Pride do tretje hiše in ravno tako popraša: „kako pri vas kašo hladite?“ Odgovorijo mu: „kruha v njo nadrobimo.“ Tukaj je služba za me — veselo uzklikne hlapec, ter se koj pogodi s gospodarjem in nastopi pri njem službo.

Rimljani dolgo niso vedili, kaj je hleb (kruh). Še le okoli leta 400 pred Kr. rojst. so počeli iz melje testo delati in iz testa hleb peči, kar so se od gerčkih pekov naučili. Ko so naši predniki kruh peči začeli, jim je bilo treba melje. To so dosegli po raznih potih. Nekteri so si žita nasipali v možnarje, ter so ga tako tolkli kakor mi sedaj orehe za potico tolčemo; drugi so dva plošasta kamna vzeli, so med nje žita nasipali, ter so gornji kamen po spodnjem vertili tako dolgo, dokler se žito ni v meljo (moko) spreobrnilo. Iz tega so napravili pozneje žermle (Handmühlen), kakošne še sedaj revnejši kmetje v naših krajih imajo.

Mitridat, kralj poatski in bitinijanski, je prvi premišljevatil začel, kako bi bilo mogoče, da bi voda mline gonila. Njegovo premišljevanje je imelo dober vspeh in v

kratkem času so ob rekah in potokih mline staviti začeli. Rimljani so leta 50 pred Kr. mline na vodo napravljati začeli. Pod vladarstvom cesarja Augusta je že samo v Rimu 300 pekov bilo, ki so svoje lastne pekarije in mline imeli. Pod vladarstvom ravno tega cesarja so tudi mline na sapo delati začeli. — Sedaj je število mlinov v našem cesarstvu 50.000.

Vunanja slika kruha pri starih narodih bila je zeló nezveršena in nerodna, pa tudi okus ni bil tako prijeten, kakor je sedaj. Berž ko ne je bil hleb nizek, ker so ga navadno lomili, ne pa rezali, kakor ga mi sedaj režemo. V nekterih krajih Štajarske na meji hervatski še dan današnji navadno iz prosene melje neki čisto nizek kruh pečejo, ktere ga ne režejo, ampak ga lomijo: Ime temu kruhu je: „Jerpica ali krajnska potica.“

Koliko vrednost ima žito za nas, se vidi iz tega, da, akoravno se ga v Austrii na leto blizo 247 milijonov vagonov pridela, se ga še vendar precej veliko iz tujih dežel k nam dovažati mora, da nam ni treba brez kruha biti.

A. K. Cestnikov.

Sege, navade in narodne pripovedke Slovincov v bistriški okolici na Notranjskem.

(Dalje in konec.)

Proti gojzdu naprej gredé se vsak hip zagleda kaka v zemljo pogreznjena dolinica v podobi kotla. V teh dolinicah zelenijo njive in posebno krompir povračuje kmetiču njegov trud. V plitviši taki dolinici je drevje nasajeno, ovce imajo namreč v nji kozaro. Ob hudi vročini in v noči jih zaženejo pastirji tu sém.

Gojzd se pa zmiraj in vsako leto dalje odmikuje in vsako leto je bolj redek in ga je manj. Ni se pa temu čuditi, ako se pomisli, koliko milijonov lemoninih dilic se vsako leto od tod v Terst pelje.

Vernimo se zopet k popisu šeg ali običajev bistriških Slovincov, navadno le Bistričanov imenovanih, ker zdaj ni naš namen kraja opisovati.

V postu, ki ga tu korizem *) imenujejo, se ne nahaja nič znamenitega, samo to, da o poli posta „babo žagajo“. (O Kurantu govorivši sem tudi to omenil). Porodniki pravijo otrokom: „Idite gledat, kako bodo o poldne babi vrat prepilili.“ Otroci radovedni grejo gledat, da bi to pilenje vidili, pa zamudijo kosilo. Stari ljudje pripovedujejo, da je enkrat to pilenje resnično bilo. Naredili so namreč veliko slamnato ženo in so jo prepilili. Kakor sem že enkrat v nekem listu „Novic“ omenil, je to podoba Zime.

Nobenega praznika ne obhajajo Slovinci v bistriški okolici tako slovesno, kakor ravno Velikonoč, ki jo uzem imenujejo. Ta beseda menda pomeni toliko kakor „iz zime“, „konec zime“. Že dolgo pred se vse pripravlja za veliki dan. Veliko saboto se pišejo pirhi, jagnjeta koljejo, pleča kuhajo in pogače pečejo.

Otroci, ki že komaj tega dné čakajo, dobivajo nove oblačila in porodniki si prizadevajo kar najbolj morejo jih razveseliti. Ko se zarja velikonočnega jutra napoči, je že vse na nogah. Vsak ima nekoliko pirhov v roki pa se igrajo za-nje. Osobitost tega dné je to, da pravijo, da se ne spodobí jesti, ko je solnce že zašlo, zato v vsaki hiši že po peti uri povečerjajo. Po večerji gredó dekleta te ali une vasi na kak grič ter sedé prepevajo temu dnevu pristojne pesmi. Vse se veseli neskončno veselega dneva. Solnce je palo za milost božjo in tako se konča resnično slovesno praznovan „uzem“.

Kakor povsod po Slovenskem tako tudi tukaj večer pred Ivanjo po hribih gorijo kresi. Ta navada je zelo stara in izvira iz poganskih časov. Nekteri terdijo, da so ti ognji spomin turških roparskih vojsk. Ko so Turčini se bližali, so

*) „Korizem“ iz latinske besede quadragesima in iz laške quaresima. Pis.

namreč po hrihah nakopičili derv in germade zažgali. To je šlo tako berzo naprej in je bilo tako vse uredjeno, da se je hipoma po celi deželi doznalo, od kje da se bližajo Turki, al jih je veliko ali malo itd. Al to je kriva misel, — kresi so veliko stareji ko turške roparstva.

Koren besede „kresa“ je v glagolu „kresati“, „kresšem“ — in kresilo der Feuerstahl, kakor ime boga „Peruna“ v „perim“, „pereti“, „pereč ogenj“ kadar je koža človekova rudeča in ga peče. Odtod tudi znana presičja bolezen „pereč ogenj“.

Opmniti še moram pri ti priložnosti, da tukaj, kadar se od svetnikov govori, se ne reče, na priliko, „o svetem Petru“, „o svetem Jurji“ bom to ali uno storil, ampak „o Petrovi“, „o Jurjevi“, „o Miholji“, „o Martini“ itd. — Duhovo sem zato izpustil, ker ni nič posebnega o tem prazniku.

S temi versticami sem častitim bravcom imenitniše praznike celega leta pri Bistričanih naznanil.

Med mitiskimi osebami so tukaj najbolj znane sledeče: 1. Okodlak. Od okodlaka pripovedujejo stare basni, da pride ponoči in spijočemu človeku kri spiše. — 2. Kurant, Bog pijancov. O njem se dosti pripoveduje; neko pravlico sem že v „Novicah“ razglasil. Pravijo tudi, da ga niso hotli v nebesa uzeti; on pa je bil pameten; vergel je berž svoj plajš za vrata rekoč: „Kdo mi če kaj, zdaj sem na svojem.“ Pravijo tudi, da je Kure v mescu in da zmeraj meh poteže kovački. — 4. Rojenice ali Vile, velike bele žene, ki človeku v vseh stvareh pomagajo. — 5. Mora *) težka debela žena, ki se človeku z vso močjo na persi usede in ga tako dolgo tlači, dokler ga ne umori. —

Žegnanje cerkva imenujejo tukaj „opasilo“. Marsikter bravec si bo mislil: od kod to ime opasilo? Razjasniti mu tedaj hočem.

Pravil mi je stari mož, da še dobro pomni, ko so cerkev na ta dan s konopom, kakor človeka, ki mu je god, opasali. Zato je še navada, da rečejo, kadar gredó komu god voščit, „gremo ga vezat“.

Pri mertvih imajo tu ravno take navade, kakor po drugih krajih Krajskega. Ko zvejo, da je v ti ali v kaki drugi hiši kdo umrl, pridejo zvečer sorodniki (žlahta) in bivši prijatli mertvega. Sedé za panjem se razgovarjajo in za povečerek kroži večkrat hleb fermentovega **) kruha in bokal vina. Ko se je že noč nagnila in zvezde so zahajati jele, gré vsak na svoj dom počivat.

Drugi dan sprejmijo vsa rodbina in prijatli mertvega v hladno zemljico. Posebno ženske cvilijo brez mére. Ko so ga pokopali, se vernejo vsi in gredó v kako kerčmo si spirat žalost s Kurantovim sadom. Osmi dan so vsi h kosilu povabljeni ter praznujejo „osmino“. —

Pustimo zdaj mertve in pogledjmo kako oni slovenski jezik govore. Bistričani kakor se oni edino imenujejo, imajo dosti čerk ali pismenk, katerih njih sosedje ne poznajo in še težko izgovarjajo, kakor: horvaški *ć*, skoraj v vseh besedah kjer imamo mi *ć*, n. p. peć. — *h* izgovarjajo skozi nos — *u* izgovarjajo kakor *ü*, pa ne v vseh besedah, n. p. düh, klobük. — *o* večkrat kakor *u*, n. p. Bug = Bog, rug = rog. Še dokaj malih razločkov imajo v svojem jeziku, katerih drugi Krajnici, če so ravno samo pol ure od tukaj rojeni, izgovoriti ne morejo.

S tem sklenem ta svoj sostavek in obljubim častitim bravcom, da jih bom še bolj soznanil z narodnimi pesmami in s pripovedkami, kakor sem že enkrat rekel, ako mi Bog ljubo zdravje dá, da bom mogel o letošnjih šolskih praznikih, ki pa se v Reki mesec kasneje, kakor drugod začnejo potovati po svoji domovini. Spotoma pozdravljam vse svoje nekdanje ljubljanske součence in jim želim, da bi šolske pra-

znike veselo preživeli. Prosim jih pa tudi, naj bi nabirali pripovedke in pesmi po deželi. Draga domovina naša ima dosti lepega; če se pa to berzo ne zapiše, bi se utegnilo pozabiti. Z Bogom! —

Janez Bilc, Bistričan,
učence 6. gimn. šole.

Ozir po Istri.

Razvaline na iztočni strani Učke.

Med Plominom in Kozljakom je neki precej visok in na zapadni strani zavolj strašne stermine neprehodljiv grič, najjužnejši ogranek gore Učke, na katerem se vidi pod samim verhom nekoliko zidovja in obokov okolo neke šupline; pastirji pravijo, da je od ondot skoz vèrh prodor (tunnel) na izhodno stran brega. Nekoliko niže od onega prodora, eno uro nad Beršecom, je vèrh imenovan Gradac, kjer se še nekoliko starega zida najde.

Male pol ure od Lovrana na jug iz ceste Medvejah, kjer se potok izpod Učke po Lovranski Dragi v morje izteka, se vidi na desni strani tega potoka neka visoka sterma pečina, in v njej vhod v velike podzemeljske jame, v katerih se najdejo znamenja dela človeških rok. Te jame se imenujejo Oporica, in Lovranci pripovedujejo, da so se onde v davnih časih ljudje pred vojsko poskrivali. Dobre pol ure od te Oporice na sever, in debelo uro nad Lovranom je verh s podertinami, ki se imenuje Knjez grad. V vse te kraje prihajajo bližnji in daljni zaklade kopat.

J. V.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz loške doline. 1. aug. D—n. Res veselo mora biti za vsacega prijatla šolstva in vsacega rodoljuba, ako bere in sliši, kako da po Krajskem šolstvo napreduje, kateri le koliko razume, kaj dobrega so šole, in kaj da so za omiko ljudstva, za požlahnjenje serca in za izbistrenje uma. Povsod zavoljo tega šolstva širijo, ga zboljšujejo, nove šole napravljajo in dozdanji slabi stan nekterih učnikov zboljšujejo. To je pravo!

Radostno prebiraje gosp. Praprotnikov popis „Ljudsko šolstvo na Krajskem“, sem najdel male fare s šolo, srednje fare z dvema učnikoma. Toliko bolj me je žalilo, da Ložka velika fara, ktera šteje blizo 5000 duš, kjer je čez 300 za šolo ugodnih otrok, ima le eno sobo za šolo in le enega učenika. So sicer šolarji tako razdeljeni, da jih kakih 80 zjutraj, drugih 80 pa popoldne v šolo hodi, ali kje so pa ostali drugi, ki ravno tudi potrebujejo šolskega podučnja in olíke za človeštvo potrebne? Kaj pa nedeljska šola? Žalostno povem, kar sem iz ust tukajšnjega učitelja sam slišal, da dokler so nedeljski učenci in učenke skupaj v šolo hodili, jih je še nekaj prišlo, potem pa ko so bili razdeljeni, da so fantje posebej in dekleta posebej v odločenem času smeli v šolo hoditi, so skoraj vsi iz šole ostali. Taki razvadi v okom prití, bi se pač morale ojstre strune napeti! Kaj da je vzrok slabega stanú šolstva pri nas in kako ga zboljšati, ne bom govoril, saj vedó gospodje, katerim je šolstvo izročeno, to sami, kaj je storiti, čeravno je včasih sila težko; jez le toliko rečem sploh, da dobra šola mora imeti prvič dobrega učenika; učenik mora v vseh rečeh svetilo biti šolskim otrokom; spoštovan mora biti od otrok in od staršev. — Dalje morajo stariši učnike podperati, da so skerbni zato, kar se v šoli učijo, da z učnikom vred hvalijo in grajajo, kaznujeje in obdarujejo svoje otroke po zasluženji. Bodi Bogu milo! da marveč so stariši zoperniki učnikov in šolstva, in da tako podirajo kar se v šoli zida! Nam pa je treba še enega učenika, ker samo eden ne more toliko učencov in učenk v redu imeti in jih ne more s popolnim vspehom učiti. Ali bi ne bilo prav, ako bi gospod beneficiat tudi v šoli učili, in da bi se jim letna plača zboljšala, ker imajo zdaj pač pičle dohodke? Zraven tega so duhovni najboljši vodniki šol, ker je navadno vsa njih

*) Koren tí besedi je ravno umoriti (latinske Parcae). Pis.

**) Pri nas se koroza sploh „fermenta“ (polaskem fermentone) imenuje. Pis.